

L I E P U V I Ų Ž I N Y N A S

Detmoldas, 1945.XII.24.

Nr.18

Ramių Šventų Kalėdų ir
Laimingų Naujųjų Metų...

1945-PUOSIUS PALYDIMP.

Laikas bėga nepaprastai greitai. Juk dar taip neseniai, rodos, buvome Tėvyneje. O jau antri metai, kai neregime jos. Svetimoje žemėje baigėme 1944 metus, kuriais Marso jėgos išrovė mus iš tėvų žemės. Ir, štai, svetur būdami palydime ir kitus - 1945 - metus, nužymėtus visos eilės epochinės reikšmės įvykių, tačiau nei mums nei visai žmoniškai dar neatnešusius tikrosios taikos ir ramybės.

Nelengvi tai buvo metai. Pirmasis jų ketvirtis būdingas liepsningais antrojo pasaulinio karo atomazgos viesulais, nusinešusiais į anapus nemaža ir mūsų nekaltų aukų. Jos papildė Gedimino žemės palikuonių eiles, rikiuotas jo žemėje, gausintas toli į rytus nuo jos, o taip pat ir į vakarus. 1945 metai suteikė jiems ramybę, bet jau ne šioje žemėje... Tėpriartina jų kraujas tiesos aušrą.

Šiais istorinio posūkio metais Marso dievaitis bent mūsų kontinente savo didįjį kardą įsikišo į makštis. Ar ilgam - mes nežinome. Žlugo galybės, siekusios savo pamisėliškus kėslus įgyvendinti valstybių griuvėsiais, tautų lavonais, ugnies jūromis ir kraujo vandenynais. Žlugo galybės, pasirašiusios mirties sprendimą ne tik kitų, bet ir mūsų tautinei gyvybei. Bet ar visos - ?

Tėviškės bokštų varpai vis dar nepraskambo taikos garsais, o laisvės varpas gedulą skelbia. Viršum Gedimino bokšto ir Nežinomojo kareivio kapo - šikšnosparnių šešeliai. Tėvynės laukus ir girias, upes ir ežerus gaubia tamsūs debesys, o josios artojo žvilgsnis bando pro juos išvelgti laisvės spindulį. Baikščios akys slapčiomis palydi prekinis traukinius, riedančius rytų link. Ar tai ne 1941 metų krovinyš?

Tėvynės bažnyčių, mokyklų ir ligoninių vietose dygsta kalėjiniai, o vaikų darželių vietoje steigiamos koncentracijos stovyklos. Jų vis per maža, nes dar per daug tėvų žemėje yra jai ištikimų sūnų...

Atskeltosios tautos dalys iš rytų ir vakarų su skausmu ir ilgesiu žvelgia ta pačia kryptimi. Šimtų tūkstančių žvilgsniai susikryžiuoja toje pačioje vietoje. Šimtų tūkstančių širdys plaka tuo pačiu ritmu. Jų visų mintys yra vienodos, o troškimai tie patys. Ir nei tūkstančių kilometrų nuotoliai, nei spygliuotų vielų tvoros, nei ginkluotos sargybos neištengia nustelbti to jausmo, kuri lietuvė motina įdiegė savo sielos, kūno ir kraujo kūdikiui. Juo toliau nuo Tėvynės - juo stipresnis Tėvynės meilės jausmas. Juo sunkiau ji pasiekama - juo didesnis jos ilgesys.

Šiandieną tai mes ne iš pasakojimų ir ne iš eilėraščių žinome. Mes tai patys jaučiame, patys tai pergyvename. Visų klausimų klausimas - kas dabar ten vyksta, kada grįšime? Tėvynę praradę, labiau ją išmokome branginti. Ir tai, kas anuo metu buvo paprasta ir kasdieniška, šią dieną mums atrodo žavinga ir iškilminga. Ką anuomet turėjome, apie tai dabar svajojame.

Gyvename viltimis ir tikėjimu. Tvirtai tikime, kad teisingumas iverks klastą, melą ir priespaudą. Turime stiprių vilčių, kad po baisios audros ateis giedra diena. Viltys ir tikėjimas teikia mums jėgų ir lengvina sunkią išėivio našta. Viltys ir tikėjimas skatina mus ruošti naujam gyvenimui.

Būtų neteisinga teigti, kad šiuos metus mes praleidome dykaudoniaudami, dabartimi ir ateitimi nesirūpindami. Švietimo įstaigų tinklas, kiek leido sąlygos, apipynė mūsų telkinius. Metų būvyje dienos

Kilus 1941 m. Vokietijos - Sov. Sąjungos karui, tuojau susidarė laikinoji Lietuvos vyriausybė, kuri deklaravo Lietuvos nepriklausomybę.

Naciškoji vokiečių vyriausybė laik. Lietuvos vyriausybės nepripažino ir privertė ją pasitraukti. Lietuvai valdyti buvo įsteigtas generalinis komisarijatas, kuris buvo Reichskomisarijato Rytų kraštui padalinys.

Lietuvių tauta visuomet buvo demokratiškai nusiteikusi, todėl negalėjo būti palanki Vokietijai vien dėl to, kad ši tvarkėsi totalinio režimo pagrindais. Lietuvių nusistatymą prieš nacišką Vokietiją pagilino restauruotos jos nepriklausomybės panaikinimas. Dėl to okupacijos metu lietuviai ne tik nebendradarbiavo su nacių Vokietija, jai netalkininkavo kovose Rytuose ir Vakaruose, bet nuosekliai vykdė pasipriešinimą nacių užgaidoms. Patieksime to pasipriešinimo pavyzdžių.

Naciai gerai žinojo tas didžiules žaizdas, kurias paliko lietuvių tautai rusų okupacija Lietuvoje (1940/41 m.): žydinčio krašto ūkio sugriovimas, masinis žmonių kalinimas ir žudymas, apie 40.000 ramių lietuvių brutalus išgabenimas į Šiaurės Rusijos ar Sibiro tyrus. Šitai norėdami išnaudoti, naciai visų pirma bandė įtraukti lietuvių jaunuomenę į kovą prieš raudonąją armiją.

1943 m. pradžioje paties Hitlerio įsakymu general. komisaras Renteln pradėjo organizuoti lietuviškąją S S legijoną, į kurią vyrai buvo kviečiami savanoriais. Šis nacių sumanymas sutiko griežtą lietuvių pasipriešinimą, ir toks legijonas nesusidarė. Šitam bandymui nepavykus, Hitleris savo aktu jį atšaukė, pareikšdamas, kad "lietuvių tauta nėra pribrendusi Naujosios Europos siekimams suprasti", o jos vyrai "nėra verti ginklo jai kurti".

Nenorėdami viešai laužyti tarptautinės teisės, naciai vengė savo vardu skelbti Lietuvos vyrų mobilizaciją. Jie reikalavo, kad lietuvių jaunuomenę prie ginklo pašauktų patys lietuviai, t.y. lietuvių visuomenės veikėjai ar bent vokiečių pastatyti valdininkai lietuviai - general. tarėjai, o vokiečiams beliktų mobilizaciją įvykdyti. Tam reikalui Gen. Komisarijatas kelis kartus buvo sukvietas žymesnius Lietuvos visuomenės veikėjus, bet šie nei karto nepasidavė naciškos Vokietijos pareigūnų reikalavimams. 1943 m. kovo mėn. gen. komisaras Lietuvai Renteln sukvieta pas save visus general. tarėjus ir pareikalavo, kad jie savo vardu pašauktų Lietuvos vyrus į kariuomenę ir darbams į Vokietiją. Nežiūrint grąsinimų, šie tai padaryti atsisakė. Teisingumo tarėjas Mackevičius pareiškė, kad tokiu reikalavimu naciai laužo tarptautinę teisę, nes tarptautiniais nuostatais Lietuva tebėra nepriklausoma valstybė, ir okupacinė valdžia neturi teisės reikalauti jos vyrų į kariuomenę. Nepasiekę savo tikslo, naciai pavartojo prieš tarėjus ir prieš lietuvius iš viso represijas: uždarė visas aukštąsias mokyklas, suėmė ir išvežė į Vokietijos K Z stovyklas daug veikėjų, jų tarpe: teising. gen. tarėją Mackevičių, švietimo gen. tarėją Germantą, vidaus reikalų gen. tarėją Naraką, finansų kontrolierių Puodžių, daug universiteto profesorių, gimnazijų direktorių ir kt. Išveštųjų dalis K Z stovyklose tuojau buvo sunaikinta: Kauno gimnazijos direkt. Bauba, finansų kontrol. Puodžius, doc. Tumėnas, agr. Budrys ir kt.

Nacių karo mašinai reikėjo daug žmonių. Karo komendantas Lietuvai generolas Just tais pačiais metais pradėjo organizuoti lietuvių statybos batalijonus ("Baubatalionen"); be to, buvo vykdoma visų ginklo rūšių lietuvių karininkų registracija. Tam reikalui sudarytos komisijos veikė kelias savaites, bet jokių rezultatų nepasiekė. Tada stojantiems į statybos batalijonus vyrams naciai pradėjo žadėti visokių lengvatų ir įvairių gėrybių: sakė, kad jų nesiųs į frontą, bet panaudos tik užfrontės darbams, viliojo deg-

tine ir tabaku, 6 - 7 klasės gimnazijų mokiniams siūlė brandos atestatus ir t.t. Ir šios priemonės rezultatai nedavė: žmonės priešinosi, registracijos vengė ir į darbus nestojo. Po to Gestapas, pasikvietęs į talką rusų belaisvių batalijonus, pradėjo žvėriškai siausti Lietuvos kaimuose ir miestuose, gaudydamas ir prievarta imdamas vyrus į statybos batalijonus ir į darbus nacių karo mašinai. Švenčionių apskrity, pav., nepavykus pagauti daug vyrų, buvo sugaudyti ištisų kaimų žmonės - vyrai, moterys, vaikai - ir išvežti nežinoma kryptimi. Vilniuje Gestapas ir žandarmerija naktimis pradėjo užpuldinėti mokinių bendrabučius, bet juose jie mažai ką laimėdavo, nes bendrabučių pareigūnai paaugusius mokinius paslėpdavo. Už tai šie buvo suimtinėjami, o kai kurie iš jų ir nužudomi (pav., bendrabučio vedėja Raubaitė).

Tokiomis priemonėmis naciams pavyko sugaudyti Lietuvoje kelis šimtus vyrų. Iš ištaių ir imonių jie paėmė keliolika jiems žinomų karininkų, grasindami jų šeimoms. Taip buvo suorganizuoti 4 lietuvių batalijonai, kurie stiprios sargybos saugomi buvo nugabenti prie Leningrado, Ilmenio ežero ir į Pripeties pelkes. Daug lietuvių iš šių batalijonų pabėgo. Likę vykdė sunkius itvirtinimo darbus, kasdieni badą ir kentėdami nuo žiauraus klimato. Kada darbai buvo baigti, karininkus naciai atskyrė nuo kareivių, o kareivius su vienu antru prie jų paliktuoju karininku prievarta įjungė į Wehrmacht'o kovos dalinius.

1944 m. vasario ir kovo mėn. gen. P. Plechavičius, vokiečių okupacinės valdžios pareigūnams be paliovos spaudžiant, suorganizavo Vietinę Apsaugos Rinktinę. Jos uždavinys buvo kovoti su įvairiais plėšikų būriais Lietuvos ribose. Kai Rinktinė buvo baigiama organizuoti, naciai pateikė gen. Plechavičiui naują ultimatumą: jie reikalavo, kad šis įvykdytų krašte mobilizaciją, surinktų 30.000 vyrų ir perduotų juos vokiečių "Luftwafei". Kada gen. Plechavičius su savo karininkais atsisakė tai įvykdyti, 1944 m. gegužės 15 d. vokiečių žandarmerija ir Gestapas apsupo rinktinės štabą ir visus karininkus su gen. Plechavičium areštavo. Tą pačią dieną kituose Lietuvos miestuose Gestapo vadovaujami vokiečių daliniai apsupo rinktinės batalijonus ir žiauriu būdu juos nuginklavo. Pav., Vilniuje vokiečių gen. Jekell isakius, iš 310 batalijono karių Panerių kalnuose buvo sušaudytas kas 12-as kareivis; tuo metu buvę daboklėje vieno lietuviško batalijono kareiviai buvo visi sušaudyti. Kada Eišiškėse stovėjęs batalijonas norėjo pasitraukti į miškus, vietos vokiečių įgula bandė juos sulaikyti. Vokiečių buvo nedaug, tad jie buvo nugalėti, ir batalijonas tvarkingai išėjo iš miesto. Tuomet iš Vilniaus buvo pasiųsti greitieji šarvuoti žandarų ir Gestapo daliniai batalijonai pagauti. Kada šie privažiavo prie sugadinto tilto per Merkio upę, kažin kas juos apšaudė. Čia pat netoliese buvusį Pirciupo km. (Valkininkų valsč.) vokiečiai apsupo, suvarė visus gyventojus - vyrus, moteris ir vaikus - į trobesius ir kaimą padegė. Bėgantieji iš degančių trobesių žmonės buvo kulkosveidžiais šaudomi. Tokiu būdu buvo sunaikintas visas kaimas. Valkininkų miške baudžiamasis vokiečių būrys pasivijo pasišalinusį batalijoną. Apie trečdalį jo žmonių likvidavo, kitiems pavyko išsilaipstyti.

Marijampolės mieste vokiečiai likvidavo tik įsteigtą Viet. rinktinės karo mokyklą; kariūnai pasipriešino ginklu; keli karininkai ir kelios kariūnų dešimtys žuvo. Likusieji nugabenti į Kauną, perrenkti vokiečių Luftwaffe's uniforma ir, stiprios sargybos saugomi, nuvežti į Vokietiją aerodromų apsaugai ir darbams. Pats gen. Plechavičius, pulk. Urbonas, pulk. Grudzinskas ir kai kurie kiti karininkai buvo nuvežti į K Z stovyklą prie Rygos. Vėliau didžioji suimtuųjų kariškių dalis atsidūrė Stutthof'o K Z stovykloje, kur jie išbuvo iki sąjungininkams atėinant. Kiti batalijonų kariai pasitraukė į miškus ir pradėjo kovoti su vokiečiais, vykdydami partizaninius

Kilus 1941 m. Vokietijos - Sov. Sąjungos karui, tuojau susidarė laikinoji Lietuvos vyriausybė, kuri deklaravo Lietuvos nepriklausomybę.

Naciškoji vokiečių vyriausybė laik. Lietuvos vyriausybės nepripažino ir privertė ją pasitraukti. Lietuvai valdyti buvo įsteigtas generalinis komisarijatas, kuris buvo Reichskomisarijato Rytų kraštui padalinys.

Lietuvių tauta visuomet buvo demokratiškai nusiteikusi, todėl negalėjo būti palanki Vokietijai vien dėl to, kad ši tvarkėsi totalinio režimo pagrindais. Lietuvių nusistatymą prieš nacišką Vokietiją pagilino restauruotos jos nepriklausomybės panaikinimas. Dėl to okupacijos metu lietuviai ne tik nebendradarbiavo su nacių Vokietija, jai netalkininkavo kovose Rytuose ir Vakaruose, bet nuosekliai vykdė pasipriešinimą nacių užgaidoms. Patieksime to pasipriešinimo pavyzdžių.

Naciai gerai žinojo tas didžiules žaizdas, kurias paliko lietuvių tautai rusų okupacija Lietuvoje (1940/41 m.): žydinčio krašto ūkio sugriovimas, masinis žmonių kalinimas ir žudymas, apie 40.000 ramių lietuvių brutalus išgabenimas į Šiaurės Rusijos ar Sibiro tyrus. Šitai norėdami išnaudoti, naciai visų pirma bandė įtraukti lietuvių jaunuomenę į kovą prieš raudonąją armiją.

1943 m. pradžioje paties Hitlerio įsakymu general. komisaras Renteln pradėjo organizuoti lietuviškąją S S legijoną, į kurią vyrai buvo kviečiami savanoriais. Šis nacių sumanymas sutiko griežtą lietuvių pasipriešinimą, ir toks legijonas nesudarė. Šitam bandymui nepavykus, Hitleris savo aktu jį atšaukė, pareikšdamas, kad "lietuvių tauta nėra pribrendusi Naujosios Europos siekimams suprasti", o jos vyrai "nėra verti ginklo jai kurti".

Nenorėdami viešai laužyti tarptautinės teisės, naciai vengė savo vardu skelbti Lietuvos vyrų mobilizaciją. Jie reikalavo, kad lietuvių jaunuomenę prie ginklo pašauktų patys lietuviai, t.y. lietuvių visuomenės veikėjai ar bent vokiečių pastatyti valdininkai lietuviai - general. tarėjai, o vokiečiams beliktų mobilizaciją įvykdyti. Tam reikalui Gen. Komisarijatas kelis kartus buvo sukvietas žymesnius Lietuvos visuomenės veikėjus, bet šie nei karto nepasidavė naciškos Vokietijos pareigūnų reikalavimams. 1943 m. kovo mėn. gen. komisaras Lietuvai Renteln sukviėtė pas save visus general. tarėjus ir pareikalavo, kad jie savo vardu pašauktų Lietuvos vyrus į kariuomenę ir darbams į Vokietiją. Nežiūrint grasinimų, šie tai padaryti atsisakė. Teisingumo tarėjas Mackevičius pareiškė, kad tokiu reikalavimu naciai laužo tarptautinę teisę, nes tarptautiniais nuostatais Lietuva tebėra nepriklausoma valstybė, ir okupacinė valdžia neturi teisės reikalauti jos vyrų į kariuomenę. Nepasiekę savo tikslo, naciai pavartojo prieš tarėjus ir prieš lietuvius iš viso represijas: uždarė visas aukštąsias mokyklas, suėmė ir išvežė į Vokietijos K Z stovyklas daug veikėjų, jų tarpe: teising. gen. tarėją Mackevičių, švietimo gen. tarėją Germantą, vidaus reikalų gen. tarėją Naraką, finansų kontrolierių Puodžių, daug universiteto profesorių, gimnazijų direktorių ir kt. Išveštųjų dalis K Z stovyklose tuojau buvo sunaikinta: Kauno gimnazijos direkt. Bauba, finansų kontrol. Puodžius, doc. Tumėnas, agr. Budrys ir kt.

Nacių karo mašinai reikėjo daug žmonių. Karo komendantas Lietuvai generolas Just tais pačiais metais pradėjo organizuoti lietuvių statybos batalijonus ("Baubatalionen"); be to, buvo vykdoma visų ginklo rūšių lietuvių karininkų registracija. Tam reikalui sudarytos komisijos veikė kelias savaites, bet jokių rezultatų nepasiekė. Tada stojantiems į statybos batalijonus vyrams naciai pradėjo žadėti visokių lengvatų ir įvairių gėrybių: sakė, kad jų nesiųs į frontą, bet panaudos tik užfrontės darbams, viliojo deg-

tine ir tabaku, 6 - 7 klasės gimnazijų mokiniams siūlė brandos atestatus ir t.t. Ir šios priemonės rezultatų nedavė: žmonės priešinosi, registracijos vengė ir į darbus nestojo. Po to Gestapas, pasikvietęs į talką rusų belaisvių batalijonus, pradėjo žvėriškai siausti Lietuvos kaimuose ir miestuose, gaudydamas ir prievarta imdamas vyrus į statybos batalijonus ir į darbus nacių karo mašinai. Švenčionių apskrity, pav., nepavykus pagauti daug vyrų, buvo sugaudyti ištisų kaimų žmonės - vyrai, moterys, vaikai - ir išvežti nežinoma kryptimi. Vilniuje Gestapas ir žandarmerija naktimis pradėjo užpuldinėti mokinių bendrabučius, bet juose jie mažai ką laimėdavo, nes bendrabučių pareigūnai paaugusius mokinius paslėpdavo. Už tai šie buvo suimtinėjami, o kai kurie iš jų ir nužudomi (pav., bendrabučio vedėja Raubaitė).

Tokiomis priemonėmis naciams pavyko sugaudyti Lietuvoje kelis šimtus vyrų. Iš ištaičių ir imonių jie paėmė keliolika jiems žinomų karininkų, grasindami jų šeimoms. Taip buvo suorganizuoti 4 lietuvių batalijonai, kurie stiprios sargybos saugomi buvo nugabenti prie Leningrado, Ilmenio ežero ir į Pripeties pelkes. Daug lietuvių iš šių batalijonų pabėgo. Likę vykdė sunkius itvirtinimo darbus, kasdami badą ir kentėdami nuo žiauraus klimato. Kada darbai buvo baigti, karininkus naciai atskyrė nuo kareivių, o kareivius su vienu antru prie jų paliktuoju karininku prievarta įjungė į Wehrmacht'o kovos dalinius.

1944 m. vasario ir kovo mėn. gen. P. Plechavičius, vokiečių okupacinės valdžios pareigūnams be paliovos spaudžiant, suorganizavo Vietinę Apsaugos Rinktinę. Jos uždavinys buvo kovoti su įvairiais plėšikų būriais Lietuvos ribose. Kai Rinktinė buvo baigiama organizuoti, naciai pateikė gen. Plechavičiui naują ultimatumą: jie reikalavo, kad šis įvykdytų krašte mobilizaciją, surinktų 30.000 vyrų ir perduotų juos vokiečių "Luftwafei". Kada gen. Plechavičius su savo karininkais atsisakė tai įvykdyti, 1944 m. gegužės 15 d. vokiečių žandarmerija ir Gestapas apsupo rinktinės štabą ir visus karininkus su gen. Plechavičium areštavo. Tą pačią dieną kituose Lietuvos miestuose Gestapo vadovaujami vokiečių daliniai apsupo rinktinės batalijonus ir žiauriu būdu juos nuginklavo. Pav., Vilniuje vokiečių gen. Jekell išsakius, iš 310 batalijono karių Panerių kalnuose buvo sušaudytas kas 12-as kareivis; tuo metu buvę daboklėje vieno lietuviško batalijono kareiviai buvo visi sušaudyti. Kada Eišiškėse stovėjęs batalijonas norėjo pasitraukti į miškus, vietos vokiečių igula bandė juos sulaikyti. Vokiečių buvo nedaug, tad jie buvo nugalėti, ir batalijonas tvarkingai išėjo iš miesto. Tuomet iš Vilniaus buvo pasiųsti greitieji šarvuoti žandarų ir Gestapo daliniai batalijonui pagauti. Kada šie privažiavo prie sugadinto tilto per Merkio upę, kažin kas juos apšaudė. Čia pat netoliese buvusį Pirciupo km. (Valkininkų valsč.) vokiečiai apsupo, suvarė visus gyventojus - vyrus, moteris ir vaikus - į trobesius ir kaimą padegė. Bėgantieji iš degančių trobesių žmonės buvo kulkosvaidžiais šaudomi. Tokiu būdu buvo sunaikintas visas kaimas. Valkininkų miške baudžiamasis vokiečių būrys pasivijo pasišalinusį batalijoną. Apie trečdalį jo žmonių likvidavo, kitiems pavyko išsislapstyti.

Marijampolės mieste vokiečiai likvidavo tik įsteigtą Viet. rinktinės karo mokyklą; kariūnai pasipriešino ginklu; keli karininkai ir kelios kariūnų dešimtys žuvo. Likusieji nugabenti į Kauną, perrengti vokiečių Luftwaffe's uniforma ir, stiprios sargybos saugomi, nuvežti į Vokietiją aerodromų apsaugai ir darbams. Pats gen. Plechavičius, pulk. Urbonas, pulk. Grudzinskas ir kai kurie kiti karininkai buvo nuvežti į K Z stovyklą prie Rygos. Vėliau didžioji suimtuųjų kariškių dalis atsidūrė Stutthof'o K Z stovykloje, kur jie išbuvo iki sąjungininkams ateinant. Kiti batalijonų kariai pasitraukė į miškus ir pradėjo kovoti su vokiečiais, vykdydami partizaninius

užpuolimus ir trukdydami naciams šeimininkauti Lietuvoje. Apie gen. Plechavičiaus rinktinės žiaurų likvidavimą tuo metu plačiai atsiliepė D. Britanijos spauda ir radijas.

Traukdamiesi 1944 m. iš Lietuvos nacių partijos nariai ir žandarmerija gaudė vyrus, atskirdami juos nuo šeimų. Vėliau jie juos priversdavo kasti apkasus, dirbti šiaip įtvirtinimo darbus, o kitus aprengdavo Luftwaffe's uniforma ir siūsdavo Vokietijos gilumon. Daug šių paskutinėmis karo savaitėmis naciai apginklavo ir, įjungę į Wehrmachtą, prievarta išvarė į frontą. Taip atsirado uniformuotų lietuvių karių. Juos saugojo naciai ir gestapininkai; jų darbo ir gyvenimo sąlygos buvo nežmčniškos: prižiūrėtojai nuolat vartojo fizini smurtą, o kitus ir sušaudydavo.

Aukščiau suminėti faktai yra tik maža iliustracija to smurto, kurį vartojo naciai Lietuvoje okupacijos metu. Lietuviai niekuomet negalėjo būti jų šalininkai ar draugai, nes lietuvių troškimai buvo griežtai priešingi nacių politikai: naciai savo okupaciniais metodais siekė lietuvių tautos sunaikinimo, o lietuviai visuomet kovojo dėl savo krašto laisvės ir nepriklausomybės.

Okupacijos metu lietuvių kalbaėjo dviejų rūšių spauda: viešoji, nacių kontroliuojama ir remiama, ji reiškė okupacinės valdžios valią bei norus, ir slaptoji, ji reiškė tikrąją lietuvių tautos valią. Ši pastaroji ragino lietuvius nestoti į kariuomenę, nevykti darbams į Vokietiją ir iš viso priešintis nacių užgaidoms. Slaptoji lietuvių spauda visą laiką reiškė simpatijas J.A.V. ir D. Britanijai.

Išvadoje reikia pasakyti, kad lietuvių tauta viso karo metu rodė savo prisirišimą už demokratijos idealus ir už tautų laisvę kovojusioms sąjungininkėms; ji įrodė visišką tautinį ir valstybinį subrendimą ir daug prisidėjo prie kovos su tiranija. Ypačiai reikia pabrėžti šiuos faktus:

1. Nežiūrint kieto nacių Vokietijos reikalavimo, 1939 m. ji neužpuolė žūstančios Lenkijos ir neatsiėmė Vilniaus, nors ji turėjo geriausios progos šitai padaryti, tuo būdu įvykdydama visos tautos troškimą.

2. Lietuvoje niekuomet nebuvo susiorganizavusi nacionalsocialistų partija; nebuvo lietuvių tarpe ir pavienių nacių.

3. Nežiūrint didžiausio spaudimo, naciams nepavyko sudaryti iš lietuvių S S dalinių. Prievarta kariškomis uniformomis apvilkti jaunuoliai pirmai progai pasitaikius pereidavo į sąjungininkų pusę arba stodavo į partizaninius būrius kovai su okupantais.

TARPTAUTINĖ APŽVALGA.

Pirmoji pusė šio mėn., rodos, galėtų sudominti kiekvieną mūsų, sekusią tarptautinės padėties raidą. Gruodžio 6 d. radijo bangoms, pranešusioms apie sėkmingą finansinį susitarimą tarp J.A.V. ir D. Britanijos, nespėjus išnykti erdvėje, jau 7 d. vakare atskrido nauja žinia: gruodžio 15 d. Maskvoje susirenka J.A.V., Didž. Britanijos ir Sov. S-gos užs. reik. ministrai. Jie aptars problemas, susijusias su atominės bombos panaudojimu, o taip pat ir kt. svarbius reikalus. Naujo suvažiavimo pagrindas: Krimo protokolų nutarimai, kurie sako, kad trijų didžiųjų užs. reik. ministrai kas trys mėnesiai renkas pasitarti.

Anglija. Plačiuose visuomenės ir vyriausybės sluoksniuose, ne tik šiandien, bet ir vėliau, bus gyvai diskutuojamas finansinis susitarimas su J.A.V. Jis D. Britanijai turės milžiniškos reikšmės. Ir ne vien tik jai, bet ir visam pasauliui. D. Britanija turės ūkinio poilsio pertrauką. Ji pavargo begaminą ginklus savo sąjungininkams. Šio poilsio metu ji vėl organizuos savo gamybą, prisitaikindama prekių eksportui. Tuo būdu, didžiama būtino vartojimo pre-

kių, Anglija ir toliau išivėš iš J.A.V. Anglijoje tikima, kad šitai turės lygiai teigiamos reikšmės ir Amerikai.

Paskola sukėlė tris dienas trukusius šebatus Žemuosiuose Rūmuose. Opozicija ne tiek kritikavo paskolą ir už ją mokėtinus nušimčius, kiek šio susitarimo sąlygas. Didž. Britanija už gaunamą iš J. A.V. vyriausybės 4.400 mil. dolerių paskolą sutiko plačiai atidaryti duris J.A.V. prekėms į Imperijos kraštus. Antra, dar prieš šių metų pabaigą ji sutiko ratifikuoti parlamente Bretton-Wood tarptautinės prekybos susitarimą, suteikdama jam įstatymo galią. Balsuojant pasisakė už 345, o prieš 98 atstovai. Šio mėn. 18 d. ir Anglijos Aukštieji Rūmai, nežiūrint ten esamos konservatorių persveros, šį susitarimą ratifikavo 90 atstovų pasisakius už, 8 prieš ir 100 susilaukius. Pasibaigus debatams, Churchillis kritikavo vyriausybę. Esą socialistai pabloginę santykius su J.A.V. Konservatoriai tokią paskolą esą būtų gavę geresnėmis sąlygomis. Vyriausybės vardu Bevinas atsakė, kad nors sąlygos ir sunkios, bet D. Britanija tai turėjo priimti, kad užsitikrintų bendradarbiavimą ir gerus santykius su J.A.V. D. Britanija dabar neturi karo skolų, kaip tai buvo po Didžiojo Karo. 14 milijardų dolerių, kuriuos ji gavo iš J.A.V. karo metu pagal nuomos ir paskolos įstatymą buvo nurašyta į Amerikos nuostolius. Visi pinigai, išskiriant 650 mil. dolerių, eis Anglijos atstatymui. Jie yra būtinais reikalingi maisto produktams, kasdieninio vartojimo prekėms ir naujų fabriku statybai. Jos ekonominė buitis panaši į kairinę, buvusią 1940 m. D. Britanija išlaikė tuomet, išlaikys ir dabar. Suprantama, kad pati daugiau turėdama, D. Britanija galės daugiau renti ir savo sąjungininkus.

Vėliau Bevinas pranešė, kad pasiektas susitarimas su Prancūzijos vyriausybe dėl Levanto. Abi vyriausybės sutiko atitraukti savo dalinius iš Sirijos ir Libano. Tai rodo D. Britanijos vyriausybės pastangas išlyginti visus nesklaidumus su Prancūzija Artimuosiuose Rytuose. Jie susidarė birželio mėn. britų kariuomenei okupavus Siriją. Bevinas pareiškė, kad tai didelis žingsnis į priekį, siekiant dar geresnių santykių Vakaruose.

Londone šio mėnesio 16 d. paruošiamoji Jungtinių Tautų Organizacijos komisija priėmė du sprendimus: 1) susaukti Jungtinių Tautų atstovus pilnates posėdžiams 1946 m. sausio 14 d. ir 2) pasiūlyti šios organizacijos nuolatinę būstinę perkelti į J.A.V.

Dėl šio pasiūlymo tesėsi ilgi ginčai. D. Britanija, kurią rėmė Prancūzija, Kanada ir kt. vakarų valstybės, visomis jėgomis priešinosi šiam sumanymui. Balsuojant laimėjo priešingoji pusė, kurioje buvo Sov. S-ga, Kinija, Čekija, Lenkija, Jugoslavija ir kt. Pietų Amerikos valstybės. Anglijoje manoma, kad Europa dar nėra susikonsolidavusi, jeigu tų valstybių atstovai yra priešingi Jungtinių Tautų sostinės buvimui Europoje. Ten taip pat manoma, kad jos perkėlimas į Vakarų pusrutulį perkels į J.A.V. ne tik politinį svorį, bet ir strateginius apskaičiavimus. Tuo būdu, strateginio svorio centras iš Atlanto persikels į Ramųjį Vandenyną. Galimas dalykas, kad Anglijoje prisibijoma, jog tai nustelbs Europos reikalus ir nustumus juos antron vieton. Kova dar nebaigta. Ir reikia tikėti, kad Anglija stnaujins debatus šiuo svarbiu Europai reikalu. Anglijos delegacijai pilnates posėdžiuose vadovaus pats min. pirm. Attlee ir jos sudėtyje bus Bevinas.

Artimieji Rytai. Politinis slėgimas šioje pasaulio vietoje pasiekė aukščiausią laipsnį. Šio mėnesio 15 d., prieš prasidedant oficialiems posėdžiams Maskvoje, Sov. radijas paskelbė, jog Azerbeidžane sudaryta nauja demokratinė vyriausybė. Ji sieks visiškos autonomijos šiai Persijos teritorijai. Naujoji vyriausybė per Maskvos radiją paskelbė ir daugiau smulkmenų, kurios įeina į jos darbų programą. Kaip ir paprastai, krašto gyventojams siūlomos visos sovietinės laisvės, dalinama žemė, o pirmojo eilėje policija išvaloma

nuo "niekšų". Žemė ir kiti turtai suvalstybinami. Amerikiečių radijo stotys pranešė, kad naujos vyriausybės galva yra tik 1941 m. iš Sov. S-gos grįžęs tūlas Kašivari. Paskutinės žinios skelbia, kad sukiliamas plečiasi, apimdamas pietinius Kaspijos jūros pakraščius. Persijos min. pirm. parlamente pareiškė, jog jis nepripažins jokių autonomijų Persijos teritorijoje. Jis viešai apkaltino Sov. S-gą remiant banditus ir kurstant kurdų gimines.

Turkijoje buvo susikaupe antikomunistiniai debesys. Jie pradėjo spontaniškomis studentų demonstracijomis ir riaušėmis Instambule, Ezerume, Urpake ir kt. miestuose. Studentai ir minia (per 20.000 asmenų) sudaužė komunistų leidžiamų laikraščių redakcijas. Sovietų kvartale buvo išdaužyti langai. Minia šaukė: "Mirtis komunizmui", (Šveic. radijo pran. 6.XII - 12,45).

Dėl šių įvykių Sov. S-ga išteikė notą Turkijos vyriausybei. Ji apkaltino vyriausybę ir policiją, kad šie remia antisovietinius elementus. Turkai atsakė, kad tai darbas neatsakingų gaivalų, kurie bus nubausti visu griežtumu. Sov. vyriausybė per radiją pranešė, kad šiuo turkų atsakymu ji nepatenkinta. Galima manyti, kad tai turi ryšį su įvykiais Persijoje.

Prieš susirenkant trijų didžiųjų valstybių užs. reikalų ministrams, Turkijos užs. reik. min. pareiškė, kad Maskvos derybininkai negalioji spręsti Turkijos reikalų. Turkija nesijaus įpareigota vykdyti bet kokius nutarimus, jeigu tuose pasitarimuose nedalyvaus jos atstovai.

Palestinoje padėtis aprimo. Įkurta mišri J.A.V. ir D. Britanijos komisija ten susidariusiai padėčiai tirti. Nežiūrint į tai, Pan Arabų S-ga nutarė paskelbti nuo 1946.I.1. boikotą visoms žydų kilmės prekėms arabų pasaulyje. Šiuo faktu rimtai susirūpino Britų vyriausybė.

Likusioji Europa. Prancūziją mėginama traktuoti kaip antrąją valstybę. Tai rodo Maskvos pasitarimai. Nepaisydama to, Prancūzija siekia užsitikrinti kairiąjį Reino kraštą ir sutarptautinti Ruhro sritį. Ji paprašė Sov. S-gos paramos, sprendžiant šiuos klausimus (15.XII). Po šio Prancūzijos manevro Londono "Times" 16.XII. išanginiame šiems jos reikalavimams iš dalies pritarė.

Romoje ir krašte jaučiamas pasitenkinimas dėl visos teritorijos ir Viduržemio jūros Pantelerijos ir Lempedūzos salų perleidimo naujai De Gasperi vyriausybei.

Jugoslavijoje maršalo Tito lūpomis pareikštas nepasitenkinimas dėl Italijos vedamos politikos Jugoslavijos atžvilgiu. Titas pakartotinai reikalauja Triesto su Venecijos - Džulijos provincija. Tuo tarpu ten lieka sąjungininkų kariai.

Graikija ruošiasi visuotiniams rinkimams. Jie turi įvykti 1946.III.31. Dabar ten paskelbta plati amnestija.

Bulgarijoje pradėjo posėdžius naujas parlamentas. Ministras pirm. Georgijev pareiškė, kad Bulgarija nebus paskelbta respublika, kaip kad tai padarė naujai išrinktas Jugoslavijos parlamentas.

Vengrijoje siaučia bėdas. Tas ypatingai ryšku Budapešte. Ten miršta apie 40% visų vaikų. Min. pirm. Tildi ir sostinės burmistras kreipėsi į visą pasaulį prašydamas išgelbėti Vengriją nuo bėdos katastrofos.

Esant tokiai padėčiai Europoje, gruodžio 16 d. prasidėjo Maskvos pasitarimai. Jie pradėti Sov. S-gai reikalaujant (9.XII. Londono komentaras apie padėtį). Anglijos ir Londono spauda santūri ir pesimistiška. Ji vis prisimena Londono pasitarimus, kurie visiškai nepavyko. Paskutiniųjų dienų įvykiai šiam nerimui teikia dar daugiau pagrindo. Pasitarimai jau vyksta kelias dienas. Jie tęsiasi tylus, mirtinos tylos, kaip sako šveicarų radijas.

Aišku, susitarti nori visi. Jau pats faktas, kad jie susirinko, rodo, kad bendradarbiavimo siekiama. Bet prisiminus nepa-

vykusią Londono konferenciją, aiškėja, kokios sunkiai išsprendžiamos problemos dar kartą bus padėtos ant stalo. Be trijų didžiųjų bendradarbiavimo sunkiai įmanomas ir naujai kuriamos Jungtinių Tautų Organizacijos darbas.

Be to, padėti dar sukomplikuoja gruodžio 20 d. Sov. Gruzijos paskelbti reikalavimai Turkijai - perleisti jai žymią teritorijos dalį.

K R O N I K A

Detmoldas. Ryšium su numatomu Vokietijon karo audros atblokštų lietuvių organizaciniu pertvarkymu tremtinių bendruomenės pagrindais, Lietuvių Sąjungos Valdybai ir Vyriausiajai Rinkimų Komisijai yra būtina turėti tam pertvarkymui reikalingų duomenų.

Lietuvių Sąjungos Valdyba š. m. gruodžio 19 d. yra išleidusi apygardų bei skyrių valdyboms, lietuvių komitetams ir stovyklų vadovybėms pranešimą Nr. 16, kuriuo prašoma suteikti 1946 m. sausio 1 dienai statistinių žinių: I. Bendras lietuvių skaičius: berniukų iki 18 metų, mergaičių iki 18 metų, vyrų per 18 metų ir moterų per 18 metų; tikslus skyriaus, komiteto ar stovyklos vadovybės adresas korespondencijai siųsti; sąrašas vietovių įeinančių į skyriaus ar komiteto veikimo plotą.

Pranešimas yra išsiuntinėtas apygardų valdyboms, o jos savo keliu turės jį nusiųsti savo ribose esantiems smulkesniems padaliniais.

Skyrių valdybos, lietuvių komitetai ir stovyklų vadovybės prašomos statistikos žinias iki 1946 m. sausio 15 dienos pasiųsti savo Apygardos Valdybai, net ir tuo atveju, jeigu minėtas pranešimas nebūtų gautas.

Apygardų Valdybos prašomos šias žinias, kaip galima greičiau, bet jokių būdu ne vėliau kaip iki 1946 m. vasario 1 dienos atsiųsti Lietuvių Sąjungos Valdybai - (21) Detmold (Lippe), Bahnhofstr. 6).

Detmoldas. Gaivalingai atgijus skautybės minčiai lietuvių tremtinių tarpe po Vokietijos kapituliacijos, jau birželio ir liepos mėnesiais ėmė steigtis skautų vienetai stovyklose: Oldenburge, Wiesbadene, Luebecke, Blomberge. Tai buvo pirmieji židinėliai, iš kurių prasiveržė mūsų organizacijos atgimimas.

Rugpiūčio gale buvo sudaryta Detmoldo steigiamoji L.S.S. Vadija, kuri per rugsėjo mėnesį susikomplektavo.

Spalio 6 d. buvo paskelbtas skaučių vadovių ir skautų vadų steigiamasis suvažiavimas ir spalio 26-28 dienomis toks suvažiavimas sutelkė 99 įgaliotus iki to laiko jau išsteigusius draugovių ir tuntų atstovus bei pasyvius skautininkus (jų buvo tik 2). Steigiamasis suvažiavimas išrinko slaptu balsavimu, prisilaikydamas L.S.S. Statuto, laikinąją L.S.S. Vadiją. L. Skautų Vadijos adresas: Detmold (21), Bahnhofstr. 6.

Detmoldas. Š. m. gruodžio 14 d. Kontrolinės Komisijos Vokietijai Britų skyrius pranešė, jog leidžiama Pabaltijo tautų išvientintiems asmenims jų stovyklose formuoti skautų ir skaučių vienetus Anglijos skautų priežiūroje.

Tame pat raste nurodoma būdas susisiekti su Tarptautiniu skautų-čių Biuru.

Detmoldas. Tarptautinio Skautų Biuro direktorius Mr. Nilson, OBE, atsiuntė skautams iš Lietuvos pasveikinimą per sktn. Paužą Luebecke. Jis praneša, kad to Biuro gruodžio sesijoje bus sprendžiama skautybės klausimas tarp iškeldintųjų asmenų (D.P.s.).

Detmoldas. Tarptautinis Skautų Biuras atsiuntė per anglų skautininką Morris L.S.S. Vadijai Detmoldė, jau 32 skautavimo knygas anglų kalba. Vadija ruošia reikiamos medžiagos vertimus iš tų knygų ir skelbs vertimus savo leidžiamam laikrašty "Skautybėje".

- 10 -

Detmoldas. Sąjungos Valdyba paskyrė kunų kultūros reikalų vedėju Wladą Bakūną (Bahnhofstr.6).

Detmoldas. Gruodžio 21 d., baigdamas gastroles po anglių sriti, Detmolde koncertavo komp. Mikulskio vadovaujamas Čiurlionio vardo ansamblis. Kaip visur, taip ir čia ansamblis turėjo nepaprastą pasisekimą. Be lietuvių visuomenės, koncerte dalyvavo britų kariuomenės, UNRR-os ir kaimyninių tautų atstovai. Visuomenės vardu ansamblui išteiktas adresas. Norėdamas patenkinti tautiečių pageidavimus, šis aukšto lygio tautinio meno - dainos, muzikos ir šokio - kolektyvas žada apie vasario mėn. dar kartą atvykti į anglių sritį.

Detmoldas. Detmolde jau išspausdintas J.Ž. ir B.K. "Trumpas angliškai - lietuviškas žodynas". Žodyne yra apie 6.000 žodžių.

Stockholmas. Spaudos žiniomis apie 10.XII. į Švedijos uostą Trelleborg įplaukė sovietų laivas - ligoninė pergabenti į Sov. S-ga Švedijoje internutųjų karių, jų tarpe per 150 pabaltiečių, kurie protestuodami badavo arba mėgino susižudyti ir dėl to buvo laikomi ligoninėse. Jų likimas tuo tarpu nežinomas.

Londonas. 1945.XII.1. londoniškis "The Times" išidėjo vieno anglo laišką dėl Baltijos internutųjų Švedijoje. Jame rašoma:

"Sovietų vyriausybės atmetimas Švedijos karaliaus pasiūlymo atidėti 157 buv. Baltijos valstybių pabėgėlių išdavimą sukėlė didelį susidomėjimą. Jie sudaro mažą grupę iš 2700 dezertyravusių. Rytų fronto vokiečių kareivių. Jų amžius svyruoja tarp 20 - 50 m., nemaža jų turi šeimas Švedijoje.

Eilinis vokiečių kareivis, kovojęs kaip vokiečiai prieš sąjungininkus, yra teisėtai po tam tikro laiko išduodamas nugalėtojams kaip karo belaisvis. Bet pasaulyje yra didelis skirtumas tarp vokiečio kareivio ir šių 140 latvių, 10 lietuvių ir 7 estų". Toliau pabrėžiama, kad "daugelis jų buvo 1941 metais tik 16 metų - nelabai pribrendusiame amžiuje spręsti tarptautines problemas. Kiekvienu atveju jie buvo prievarta paimti į kariuomenę. Norvegija kentėjo nuo savo kvislingų, bet niekas nepasiūlė, kad norvegų jaunuoliai, vokiečių priversti kovoti vokiečių kariuomenėje, būtų įjungti į kvislingų kategoriją. Kitų kraštų piliečiai buvo prievarta išplėsti iš namų dirbti Vokietijoje, bet jie verti pasigailėjimo, ne pasmerkimo. Šie 157 pabėgėliai yra visi ne vokiečiai, pagauti į vokiečių karo mašiną, kurie progai pasitaikius iš vok. kariuomenės pabėgo".

Tuebingenas. Jau išėjo iš spaudos "Aušrelės" III dalis, kaina RM.3,50. Išleido Liet. S-gos Valdyba. Visus spausdinimo rūpesčius atliko L.S-gos igaliojinis švietimo reikalams Tuebingene p. Kavaliūnas.

Platinama per L.S-gos Apygardų Valdybas, kurios siunčia igaliojotus asmenis į Tuebingeną vadovėlio atsiimti. Vykstant atsi-vežama apygardoje esančių praė. mokyklų sąrašą ir nurodyti mokinių skaičių skyriais. Vadovėliu galės naudotis III ir IV skyriai.

Jau spausdinami ir kiti vadovėliai pr. mokyklai ir gimnaz.

Spengė. Praėjusį mėn. Spengėje įvyko britų zonos UNRRA pareigūnų suvažiavimas. Jame dalyvavo UNRRA-os centro Londone, J.A.V. ir Olandijos UNRRA-os atstovai ir aukštieji kariai.

Blombergo lietuvių meninis kolektyvas buvo pakviestas su-ruošti koncertą. Choras padainavo keletą lietuviškų liaudies dainų, o šokėjai pašoko kelis tautinius šokius. Sugiedoti Anglijos ir Lietuvos himnai. Programos dalyviai susilaukė daug aplodismentų. Britų UNRRA-os centro aukštas pareigūnas padėkojo menininkams ir pareiškė viltį, kad lietuviai pakvies dalyvavusius pobuvį ponus pas save. Po koncerto buvo šokiai. Juose dalyvavo anglai, amerikiečiai, australiečiai, kanadiečiai ir kt. Beveik be išimties buvo šokami lietuviški tautiniai šokiai. Svečių dalis juos jau mėkėjo, o kiti pramoko čia pat.

Šioje byloje yra devyni (4, 5, 7, 8,
¹⁴1, 2, 3, 6, 9, 10, 11,
 12, 15 ir 18 numeriai) „Lietuvių Sąjungos Žinyno“
^{13, 16, 17}
 numeriai.

B. Šarkėnas

ISTORINĖS MEDŽIAGOS
 RINKIMO KOMISIJA
 Inv. Kn. Nr. 369.

~~T. 1, 2~~
 T. 1, 2